

Eerder verblijf in Nederland vergroot kans op vertrek én terugkomst

Ruben van Gaalen ¹⁾, Jeroen Ooijevaar ¹⁾ en
Govert Bijwaard ²⁾

In dit artikel wordt onderzocht of eerder verblijf in Nederland en de duur hiervan samenhangen met later migratiegedrag. Reïmigranten (personen die Nederland vaker dan éénmaal zijn binnengekomen) blijken een aanzienlijk grotere kans te hebben om het land opnieuw te verlaten dan andere immigranten. Tevens blijkt dat bij reëmigranten (personen die Nederland weer hebben verlaten) de kans om opnieuw te immigreren toeneemt met de tijd die in Nederland is doorgebracht. Reëmigranten en reïmigranten zijn relatief vaak Europeanen. Zij vertonen een dynamischer migratiegedrag dan andere immigrantengroepen.

1. Inleiding

In de jaren zestig van de vorige eeuw werd getracht de krapte op de arbeidsmarkt op te lossen door een gerichte werving van personeel in landen als Marokko en Turkije. Het uitgangspunt van het toelatingsbeleid was steeds dat Nederland geen immigratieland was. Men ging ervan uit dat immigranten weer zouden terugkeren naar het herkomstland zodra er voor hen in Nederland geen werk meer was. Deze klassieke arbeidsmigranten, die vooral in de jaren zestig arriveerden, keerden echter veelal niet naar het geboorteland terug (Muus, 1993). Aanvankelijk werd er ook weinig rekening mee gehouden dat immigranten op den duur hun partner en/of gezinnen zouden laten overkomen. Gezinsvormers en gezinsherenigers hebben over het algemeen namelijk de intentie om zich voor langere tijd in Nederland te vestigen dan andere groepen migranten, zoals arbeidsmigranten, au pairs en studenten.

Tegenwoordig is er opnieuw een tekort aan personeel, onder meer in de gezondheidszorg, tuinbouw, bouwnijverheid en sommige takken van de industrie. Met de uitbreiding van de Europese Unie staat de Nederlandse arbeidsmarkt open voor miljoenen nieuwe EU-burgers die in Nederland betere vooruitzichten op de arbeidsmarkt hebben dan in hun herkomstland. Deze nieuwe stroom arbeidsmigranten groeit gestaag (Corpeleijn, 2007a, 2007b) en verschilt in twee opzichten van de meeste klassieke arbeidsmigratiestromen. Ten eerste kunnen de EU-migranten met minder beperkingen in Nederland werken en zich er vestigen dan de klassieke arbeidsmigranten. Ten tweede is de afstand tussen Nederland en het herkomstland doorgaans kleiner. Daarom is te verwachten dat immigranten uit de EU-landen een grotere migratiedynamiek vertonen: heen en weer migreren is voor hen laagdrempelig. Dit blijkt ook uit het feit dat een sub-

stantieel deel van de werknemers uit EU-landen kortdurende banen vervult en zich niet officieel in Nederland vestigt (Corpeleijn, 2007a, 2007b).

Afgezien van het feit dat een bepaald percentage van de 'nieuwe' immigranten zich blijvend in Nederland zal vestigen, is er een verschuiving te verwachten van 'blijvende' naar 'pendelende' migranten. Een van de centrale doelstellingen van de Europese Raad van Lissabon in 2000 is immers dat EU-burgers zich in toenemende mate vrij tussen de EU-lidstaten kunnen bewegen.

Dit artikel beschrijft eerst de verschillen tussen immigranten die zich (vooralsnog) permanent in Nederland hebben gevestigd en immigranten die heen en weer migreren. Vervolgens wordt nagegaan in hoeverre eerder verblijf in Nederland en de duur van dat verblijf samenhangen met de kans op terugkomst. Hierbij wordt, voor vertrekkende immigranten, de veronderstelling getoetst dat een hernieuwde immigratie toeneemt met de duur van een eerder verblijf in Nederland.

2. Gegevens

De voor dit artikel gebruikte gegevens zijn afkomstig uit het Centraal Register Vreemdelingen (CRV) van de Immigratie- en Naturalisatiedienst en de Gemeentelijke Basis-

Terminologie

Het hier gepresenteerde onderzoek sluit zoveel mogelijk aan bij de door het CBS gehanteerde terminologie. De termen reëmigratie en reïmigratie betreffen in principe alle in Nederland wonende personen, dus ook degenen die in Nederland zijn geboren. Het onderzoek beperkt zich echter tot de van oorsprong niet-Nederlandse personen. Personen die sinds de eerste immigratie tot Nederlander zijn genaturaliseerd, worden in het onderzoek wel gevolgd.

Van *reëmigratie* is sprake als iemand, na eerdere vestiging in Nederland vanuit het buitenland, zich weer in het buitenland vestigt. In dit onderzoek zijn het van oorsprong niet-Nederlandse personen die reëmigreerden en op 31 december 2003 nog niet naar Nederland waren teruggekeerd.

Van *reïmigratie* is sprake als iemand, na een eerder vertrek uit Nederland naar het buitenland, weer terugkeert naar Nederland. In dit onderzoek zijn het van oorsprong niet-Nederlandse personen die reëmigreerden en uiterlijk 31 december 2003 naar Nederland waren teruggekeerd.

Blijvende immigranten zijn 'blijvers' tot het eindpunt van het onderzoek; ze kunnen later alsnog zijn vertrokken. In dit onderzoek zijn het van oorsprong niet-Nederlandse personen die voor het eerst immigrerden en op 31 december 2003 nog in Nederland verbleven.

¹⁾ Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.

²⁾ Erasmus Universiteit Rotterdam.

administratie persoonsgegevens (GBA). De GBA levert demografische informatie, waaronder vestigings- en vertrekdata en land van herkomst. Het CRV geeft informatie over het migratiemotief van alle niet-Nederlanders, met uitzondering van de immigranten die vóór 1998 tot Nederlander zijn genaturaliseerd, overleden of gereëmigreerd. Deze uitzondering geldt ook voor de immigranten die vóór 1 januari volgend op het jaar waarin ze naar Nederland kwamen weer vertrokken. Laatstgenoemden zijn veelal seizoenwerkers. Een kleine groep reëmigranten wordt hierbij helaas uitgesloten. Immigranten met onbekend migratiemotief en asielmigranten zijn niet in de analyses meegenomen. De asielmigranten zijn uitgesloten omdat ze doorgaans pas enige tijd na het indienen van hun asielerzoek in de GBA worden opgenomen. De onderzochte groep betreft uitsluitend officiële immigranten, personen die zich door middel van inschrijving in de GBA formeel in Nederland hebben gevestigd. Zij hebben de intentie ten minste vier maanden in Nederland te blijven.

Het gecombineerde GBA/CRV-bestand bevat gegevens over het merendeel van de niet-Nederlandse immigranten in de leeftijd van 18–64 jaar die in de periode 1995–2002 naar Nederland zijn gekomen. Een persoon die Nederland

na verloop van tijd weer verlaat, wordt aangeduid als reëmigrant. Een reëmigrant is een reëmigrant die zich wederom in Nederland vestigt. Op basis van de voor dit artikel gebruikte gegevens is al eerder onderzoek gedaan naar deze groep (Bijwaard, 2005, 2007; Zorlu et al., 2004). Het gebruikte databestand telt 297,7 duizend migratiebewegingen van 291,2 duizend personen: 207,3 duizend migranten bleven (vooralsnog) permanent in Nederland, 77,6 duizend personen zijn reëmigranten en 6,3 duizend personen reëmigranten.

3. Beschrijving van de groepen

Staat 1 presenteert een aantal kenmerken van blijvende immigranten, reëmigranten en reëmigranten. De gemiddelde verblijfsduur van de totale groep (blijvende immigranten, reëmigranten en reëmigranten) is 3,8 jaar. Wordt rekening gehouden met het gegeven dat personen meerdere migratiebewegingen kunnen maken, dan neemt de gemiddelde verblijfsduur licht toe, tot 3,9 jaar. Reëmigranten kennen een gemiddelde verblijfsduur van 2,4 jaar. Hierbij zijn, als vermeld, sommige kortstondige immigranten niet waargenomen. De verblijfsduur van reëmigranten

Staat 1
Kenmerken van immigranten die in de periode 1995–2002 naar Nederland kwamen

Kenmerken	Alle immigranten	Blijvende immigranten ¹⁾	Reëmigrant ²⁾	Reëmigranten ³⁾
<i>in jaren</i>				
Gemiddelde leeftijd bij eerste migratie	29,6	29,2	30,8	29,3
<i>%</i>				
Percentage vrouwen	52,7	57,5	40,7	48,4
Percentage gehuwden	26,1	30,7	14,7	22,0
<i>in % van het totaal</i>				
Eerste migratiemotief				
arbeid	36,1	27,6	54,0	41,5
gezinshereniging	12,3	13,9	8,4	10,4
gezinsvorming	39,0	48,0	16,2	31,3
studie	13,6	10,5	21,4	16,8
<i>in % van het totaal</i>				
Land van herkomst				
EU-14/EVA ⁴⁾	41,4	37,3	51,1	45,4
Marokko	8,7	11,2	2,5	5,1
Turkije	9,3	12,1	2,7	4,6
Nieuwe EU landen ⁵⁾	4,4	4,5	3,9	6,8
Overig Europa ⁶⁾	5,2	5,8	3,5	6,7
USA en Canada	4,9	3,4	9,1	4,1
Oceanië	1,1	0,8	1,9	1,3
Latijns-Amerika	4,6	4,8	3,9	6,0
Overig Azië	12,5	12,0	14,0	12,1
Overig Afrika	7,9	8,1	7,4	7,9
<i>in jaren</i>				
Eerdere migratiebewegingen				
verblijfsduur laatste migratie	3,8	4,4	2,4	2,8
verblijfsduur incl. eerder verblijf	3,9	4,4	2,4	4,4
Aantal personen	291 200	207 300	77 600	6 300

¹⁾ Personen die voor het eerst immigrerden en op 31 december 2003 nog in Nederland verbleven.

²⁾ Personen die remigreerden en op 31 december 2003 nog niet naar Nederland waren teruggekeerd.

³⁾ Personen die remigreerden en op 31 december 2003 naar Nederland waren teruggekeerd.

⁴⁾ Frankrijk, Zwitserland, Oostenrijk, België, Denemarken, Zweden, Finland, Griekenland, Ierland, IJsland, Luxemburg, Noorwegen, Duitsland, Italië, Portugal, Spanje, Groot-Brittannië, Liechtenstein.

⁵⁾ Hongarije, Cyprus, Tsjechië, Slowakije, Malta, Polen, Letland, Estland, Litouwen, Slovenë.

⁶⁾ Albanië, overige landen van de voormalige Sovjet-Unie, overige landen van voormalig Joegoslavië, Roemenië, Bulgarije, Monaco, San Marino, Andorra.

Bron: GBA/CRV.

wordt daardoor waarschijnlijk iets overschat. Wordt alleen gekeken naar de laatste migratiebeweging van reïmmigranten, dan is de verblijfsduur een jaar korter dan de gemiddelde verblijfsduur voor de totale groep. De cumulatieve verblijfsduur van de reïmmigranten is met 4,4 jaar juist langer dan de cumulatieve verblijfsduur van de totale groep. De verblijfsduur van reïmmigranten wordt dus fors onderschat als alleen de laatste migratiebeweging wordt beschouwd.

Er zijn nog enkele andere opvallende verschillen tussen de blijvende immigranten, de reëmigranten en de selecte groep reïmmigranten. Reëmigranten zijn vooral mannen, ongehuwd, met werk of studie als migratiemotief, en vooral afkomstig uit de 'oude' EU-landen, zoals Duitsland, België en Frankrijk, of uit Noord-Amerika. Reïmmigranten zijn ook iets vaker mannen dan blijvende immigranten, en hebben vaak arbeid als migratiemotief. Ook komen reïmmigranten vaker uit (oude en nieuwe) EU-landen en minder vaak uit de traditionele immigratielanden Marokko en Turkije.

4. Migratie en verblijfsduur in Nederland

Om meer inzicht te krijgen in de specifieke kenmerken van de groep reïmmigranten, zijn de verschillen tussen personen met en zonder eerdere migratiebewegingen vergeleken. Hiertoe is voor beide groepen een logistische regressieanalyse uitgevoerd. *Staat 2* toont het effect van verschillende achtergrondkenmerken op de kans dat immigranten binnen een jaar na aankomst nog in Nederland

verblijven. In de analyses wordt gekeken naar de variabelen geslacht, huwelijkse staat, leeftijd, en migratiemotief. In het tweede model komt hier een aantal herkomstlanden of -gebieden bij. In het derde model wordt een variabele toegevoegd die aangeeft of personen wel of niet eerder migreerden. Ook zijn twee modellen toegevoegd waarin de reïmmigranten nader worden bekeken.

Uit de gegevens blijkt dat 10 procent van de reïmmigranten en slechts 5 procent van de overige immigranten Nederland binnen een jaar weer verlaten. Staat 2 bevestigt het onderscheidend belang van het kenmerk 'reïmigrant'. Eerdere migratiebewegingen blijken van invloed te zijn op de kans om te blijven. Hoewel het een relatief kleine groep personen betreft die binnen een jaar weer vertrekt, geldt dat reïmmigranten – personen die al eerder in Nederland verbleven – een kleinere kans hebben om na een jaar nog in Nederland te verblijven dan overige immigranten.

Ten aanzien van de gehele groep immigranten blijkt dat vrouwen een grotere kans hebben binnen een jaar nog in Nederland te verblijven dan mannen. Voor reïmmigranten geldt hetzelfde, maar is het verschil tussen mannen en vrouwen aanzienlijk groter. Voor de gehele groep immigranten blijkt bovendien dat gehuwden een veel grotere kans hebben om te blijven dan ongehuwden. Opmerkelijk is dat dit niet het geval is voor reïmmigranten.

Het migratiemotief speelt ook een grote rol. Binnen de gehele groep immigranten hebben gezinsherenigers en -vormers een grotere kans om te blijven dan personen die

Staat 2
Immigranten die in de periode 1995–2002 naar Nederland kwamen naar de kans om na een jaar te blijven (odds ratio's)

	Alle immigranten ¹⁾			Reïmmigranten	
	model 1	model 2	model 3	model 1	model 2
Leeftijd bij eerste immigratie	0,99	0,99*	0,99*	0,99	0,99
Man (ref.)	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Vrouw	1,07*	1,11*	1,11*	1,32*	1,38*
Ongehuwd (ref.)	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Gehuwd	1,64*	1,48*	1,49*	0,96	0,92
Eerste migratiemotief					
arbeid (ref.)	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
gezinshereniging	2,59*	2,29*	2,28*	1,25	1,11
gezinsvorming	3,26*	2,80*	2,78*	1,76*	1,52*
studie	0,59*	0,57*	0,57*	0,63*	0,63*
Land van herkomst					
EU-14/EVA (ref.) ²⁾		1,00	1,00		1,00
Marokko		2,02*	2,01*		3,67*
Turkije		1,90*	1,89*		2,98*
Nieuwe EU landen ³⁾		0,73*	0,73*		1,15
Overig Europa ⁴⁾		1,37*	1,38*		1,34
USA en Canada		0,75*	0,75*		0,78
Oceanië		0,67*	0,67*		0,61
Latijns-Amerika		1,06	1,07		1,42
Overig Azië		0,99	0,99		0,61*
Overig Afrika		1,06	1,06		1,37
Eerdere migratiebewegingen					
geen reïmigrant (ref.)			1,00		
reïmigrant			0,56*		
Aantal personen	291 200	291 200	291 200	6 300	6 300
Pseudo-R ²	0,06	0,07	0,07	0,02	0,04

¹⁾ Blijvende immigranten + reëmigranten + reïmmigranten.

²⁾ Frankrijk, Zwitserland, Oostenrijk, België, Denemarken, Zweden, Finland, Griekenland, Ierland, IJsland, Luxemburg, Noorwegen, Duitsland, Italië, Portugal, Spanje, Groot-Brittannië, Liechtenstein.

³⁾ Hongarije, Cyprus, Tsjechië, Slowakije, Malta, Polen, Letland, Estland, Litouwen, Slovenië.

⁴⁾ Albanië, overige landen van de voormalige Sovjet-Unie, overige landen van voormalig Joegoslavië, Roemenië, Bulgarije, Monaco, San Marino, Andorra.

* p < .001

Bron: GBA/CRV.

Staat 3
Kans op reïmmigratie na reëmigratie uit Nederland (odds ratio's)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Leeftijd bij eerste immigratie	0,97*	0,98*	0,98*	0,98*
Man (ref.)	1,00	1,00	1,00	1,00
Vrouw	1,00	1,01	1,02	1,11*
Ongehuwd (ref.)	1,00	1,00	1,00	1,00
Gehuwd	1,45*	1,45*	1,44*	1,34*
Eerste migratiemotief				
arbeid (ref.)	1,00	1,00	1,00	1,00
gezinshereniging	1,47*	1,42*	1,33*	0,88*
gezinsvorming	2,23*	2,06*	1,98*	1,54*
studie	0,93	0,88	0,91	1,07
Land van herkomst				
EU-14/EVA (ref.) ¹⁾		1,00	1,00	1,00
Marokko		1,39*	1,42*	1,60*
Turkije		1,12	1,14	1,25
Nieuwe EU landen ²⁾		1,69*	1,75*	2,13*
Overig Europa ³⁾		1,94*	1,96*	2,06*
USA en Canada		0,47*	0,49*	0,57*
Oceanië		0,63*	0,64*	0,78
Latijns-Amerika		1,37*	1,37*	1,40*
Overig Azië		0,89	0,89	0,95
Overig Afrika		1,09	1,08	1,10
Eerdere migratiebewegingen				
verblijfsduur laatste migratie (jaren)			1,11*	
verblijfsduur incl. eerder verblijf (jaren)				1,70*
Aantal personen	83 900	83 900	83 900	83 900
Pseudo-R ²	0,03	0,04	0,04	0,17

1) Frankrijk, Zwitserland, Oostenrijk, België, Denemarken, Zweden, Finland, Griekenland, Ierland, IJsland, Luxemburg, Noorwegen, Duitsland, Italië, Portugal, Spanje, Groot-Brittannië, Liechtenstein.

2) Hongarije, Cyprus, Tsjechië, Slowakije, Malta, Polen, Letland, Estland, Litouwen, Slovenië.

3) Albanië, overige landen van de voormalige Sovjet-Unie, overige landen van voormalig Joegoslavië, Roemenië, Bulgarije, Monaco, San Marino, Andorra.

* p<.001

Bron: GBA/CRV.

komen voor werk of studie. Voor reïmigranten geldt hetzelfde, maar zijn de verschillen kleiner. Tot slot laat staat 2 zien dat de immigranten uit Marokko en Turkije een grote kans hebben om na een jaar nog in Nederland te wonen. Daarentegen hebben personen uit de nieuwe en de oorspronkelijke landen van de EU-14 of Europese Vrijhandelsassociatie (EVA) een verhoudingsgewijs grote kans om binnen een jaar weer te vertrekken. Dit geldt voor zowel de gehele groep immigranten als de reïmigranten. De contrasten zijn binnen de groep reïmigranten echter aanzienlijk groter.

Ook al onthullen de in deze modellen opgenomen factoren significante verschillen naar geslacht, migratiemotief en herkomstland, de Pseudo-R², een benadering van de verklaarde variantie door de toegevoegde variabelen in de modellen, is met 2 tot 7 procent niet erg hoog. Vermoedelijk is de sociaal-economische positie van immigranten een belangrijke additionele voorspeller van migratiegedrag.

Met de toetreding van nieuwe landen tot de EU is te verwachten dat het personenverkeer binnen de Unie zal toenemen. Toekomstig onderzoek zal zich meer richten op het bestuderen van migratiedynamiek en sociaal-economische integratie binnen de EU. Is het bijvoorbeeld zo dat de kans dat een reïmigrant naar Nederland terugkeert (en daarmee reïmigrant wordt) toeneemt naarmate hij of zij langer in Nederland heeft gewoond? *Staat 3* geeft de resultaten van een logistische regressieanalyse, waarin rekening wordt gehouden met geslacht, huwelijkse staat, leeftijd, migratiemotief en herkomstland of -gebied.

Vooral gehuwden, gezinsvormers en gezinsherenigers blijken weer terug te komen. Personen uit de nieuwe EU-landen hebben ook een vergrote kans op reïmmigratie, vergeleken met de oorspronkelijke EU-burgers. Bij arbeidsmigranten, studenten en mensen uit Noord-Amerika of Australië is reïmmigratie eerder onwaarschijnlijk. Mensen uit Latijns-Amerika (exclusief Suriname en de Antillen) zijn wel weer eerder tot terugkeer geneigd.

Zoals verwacht betekent een langere verblijfsduur een grotere kans op terugkeer (model 3): voor ieder extra verblijfsjaar wordt die kans op reïmmigratie met 1,11 vermenigvuldigd. De lengte van verblijf in Nederland hangt dus in positieve zin samen met de kans op terugkeer. Dit suggereert dat een langer verblijf een diepere worteling in de Nederlandse samenleving bewerkstelligt. Deze suggestie wordt versterkt door model 4 waarin, in plaats van alleen de duur van het laatste verblijf, de cumulatieve verblijfsduur is opgenomen. De resultaten laten zien dat de samenhang (1,70) met de kans op terugkeer nog groter is. De Pseudo-R² neemt overigens ook substantieel toe, van 4 naar 17 procent.

5. Conclusie

In hedendaagse maatschappelijke debatten wordt er meestal vanuit gegaan dat immigranten permanent in Nederland zullen blijven. Dat was immers ook het geval voor de klassieke arbeidsmigranten uit de jaren zestig van de vorige eeuw. De recent gearriveerde immigranten, overwegend afkomstig uit de nieuwe EU-landen, hebben echter

een minder sterke neiging permanent in Nederland te blijven. Dit artikel beschrijft in hoeverre immigranten die (vooralnog) permanent blijven zich onderscheiden van pendelende immigranten.

Het migratiegedrag van personen blijkt samen te hangen met eerdere migratiebewegingen. Een eerste analyse laat zien dat personen die meerdere keren naar Nederland zijn gemigreerd een grotere kans hebben om het land binnen een jaar weer te verlaten, rekening houdend met het land van herkomst en het (eerste) migratiemotief. Uit een tweede analyse blijkt dat een langere voorgaande verblijfsduur in Nederland een positieve invloed heeft op het terugkeergedrag van reëmigranten.

De Europese Raad van Lissabon in 2000 heeft een nieuw strategisch doel voor de Europese Unie gesteld, namelijk om de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie van de wereld te worden die in staat is tot duurzame economische groei met meer en betere banen en een hechtere sociale samenhang. Een belangrijk middel om dat doel te bereiken is het toegankelijk maken van nationale arbeidsmarkten voor alle EU-burgers. De stroom arbeidsmigranten uit de nieuwe EU-landen groeide daarom in de afgelopen jaren gestaag (Corpeleijn, 2007a, 2007b), en naar verwachting zal dit arbeidsmigratieverkeer alleen maar toenemen. Deze arbeidsmigranten leveren een substantiële bijdrage aan het BBP door hier te werken, al vestigen zich vaak niet permanent in Nederland. Komen ze weer terug (als reëmigranten), dan dragen ze wederom bij aan de Nederlandse economie. Migratie blijft dus een belangrijk maatschappelijk verschijnsel, met een steeds dynamischer karakter. Hoewel er aanwijzingen zijn dat ook steeds meer 'nieuwe immigranten' hun partner en kinderen laten overkomen, zijn EU-burgers namelijk veel minder beperkt in hun migratiegedrag en kunnen ze veel eenvoudiger inspelen op veranderende arbeidsmarkt-situaties dan klassieke arbeidsmigranten.

Op de korte termijn zal het hier beschreven analysebestand worden aangevuld met de migratiebewegingen in

2004 en 2005. Deze gegevens zijn beschikbaar uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) en te combineren met vele andere bestanden binnen het CBS. Zo kunnen alle migratiebewegingen met andere processen in de levensloop in verband worden gebracht. Te denken valt aan sociaal-economische integratie. De arbeidsdeelname zou bijvoorbeeld van centraal belang kunnen zijn voor de kans om hier te blijven: keren migranten die succesvol zijn op de arbeidsmarkt eerder terug naar hun herkomstland, terwijl minder succesvolle personen hier blijven? Verder onderzoek zal meer duidelijkheid kunnen verschaffen over de achtergronden van migratiedynamiek op individueel niveau.

Literatuur

Bijwaard, G.E., 2005, Bijna helft immigranten geen blijvers. Demos 21(9), blz. 65–69. NIDI, Den Haag.

Bijwaard, G. E., 2007, Modelling migration dynamics of immigrants: The case of the Netherlands. IZA-discussion paper 2891, Bonn.

Corpeleijn, A., 2007a, Werknemers uit de nieuwe EU-landen. Demos 23(10), blz. 14–16. NIDI, Den Haag.

Corpeleijn, A., 2007b, Onderzoeksnotitie: werknemers uit de nieuwe EU-lidstaten. Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken 23(2), blz. 177–182.

Muus, P., 1993, Internationale migratie naar Europa: een analyse van internationale migratie, migratiebeleid en mogelijkheden tot sturing van immigratie, met bijzondere aandacht voor de Europese Gemeenschap en Nederland. SUA, Amsterdam.

Zorlu, A., J. Hartog, A. Sprangers en H. Nicolaas, 2004, Retourmigratiegedrag van recente immigranten. Economisch Statistische Berichten 89(4440), blz. 402–404.